

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3073>

Number: 40 , p. 537-554, Winter I 2015

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi

01.09.2015

Yayınlanma Tarihi

27.12.2015

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ANNE SÜTÜ BANKALARI

HUMAN MILK BANKS IN ISLAMIC LAW

Yrd. Doç. Dr. Şevket PEKDEMİR

Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Klasik fıkıh kaynaklarımızda süt akrabalığının gerçekleşme şartları ve hukuki sonuçları naslar çerçevesinde kapsamlı olarak incelenmesine rağmen süt bankalarının kurulması ve hükmü ele alınmamıştır. Çünkü bu kurumlar ilk defa 20. Yüzyılda Avrupa'da ve Amerika'da kurulmuş daha sonra İslâm dünyasının gündemine girmiştir. Günümüzde gerek bireysel olarak bir kısım İslâm hukukçusu gerekse resmi veya sivil kurumlar İslâm hukukuna göre anne sütü bankalarını değerlendirmiştir.

Bu makalede anne sütü bankasının kurulması ve bu kurumlardan alınan sütle evlenme engelinin oluşup oluşmayacağı konusu araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Süt bankası, süt anne, evlenme, boşanma, hukuk

Abstract

Although the occurrence of milk kinship and its legal outcomes have been thoroughly examined within the framework of "nas" in the classical fiqh literature, the establishment of human milk banks and their rules have been left out. This is due to the fact that such institutions were only established in Europe and the USA in the 20th Century and then were taken into the agenda of the Islamic world. Today both certain Islamic law experts and governmental and non-governmental organisations have been scrutinising human milk banks.

This paper discusses the establishment of human milk banks and whether milk obtained from these institutions would constitute an impediment to marriage.

Keywords: Human milk bank, wet nurse, marriage, divorce, law

GİRİŞ

Anne sütünün özellikle ilk altı ayda çocukların ihtiyaç duyduğu büyüme ve gelişme gereksinimlerini karşıladığı, anne ile bebek arasında bağ oluşturduğu, hastalıklara karşı bağışıklığı kuvvetlendirdiği, etkilerinin ileri yaşam dönemlerinde de

devam ettiği günümüzde bilimsel olarak kanıtlanmıştır.¹

¹ Muhammed b. Abdülcevad Hicazi Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde fi Dav'îş-Şeriatî'l-İslamiyye, Dârü'l-Hikme, London, 2001, II, 397-400; Gülhan Samur, Anne Sütü, Sağlık

Bazen anneden bazen de çocuktan kaynaklanan sebeplerle anne sütüyle beslenme imkânsızlaşabilir. Fiziksel yetersizlikler, bulaşıcı hastalık, ilaç tedavisi ve ölüm annenin çocuğunu emzirememeye sebeplerinden bazılarıdır. Anneden kaynaklanan problemler geçmişten günümüze kadar daha çok süt anneliğiyle çözülmüştür. Sanayileşmeyle birlikte çocuk maması gibi ürünler de sorunun çözümüne katkı sağlamıştır. Ancak sanayi ürünlerinin çocuk sağlığı için zararlı olduğu tespit edilince özellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün faaliyetleriyle yasal düzenlemeler yapılarak uluslararası düzeyde çocukların anne sütüyle beslenme bilinci geliştirilmeye çalışılmıştır.²

Başta Prematüreler olmak üzere doğumdan sonraki ilk altı ayda çocuklara anne sütünden başka besin önerilmemektedir.³ Prematüre bebekler için beslenme daha da zorlaşmaktadır. Çünkü Prematürelerin emme ve yutma yeteneği gelişmemiştir. Günümüzde yeni doğan yoğun bakım ünitelerinde bir takım tıbbi tekniklerle prematürelerin ağız veya burun yoluyla beslenmesi sağlanmaktadır.⁴

Anne sütü bankaları bir çok şekilde tanımlanmıştır. Bunlar arasında en yaygın olanı şu şekildedir:

Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s.7; M.Ayşe Selimoğlu, "Anne Sütü ile Beslenmenin İleri Yaşama Etkileri", Türk Pediatri Arşivi Dergisi, C.XLV, S.IV, 2010, s.309,311; Sevgi Akova, "Anne Sütü Alan Bebeklerin 0-36 Ay Arası Büyüme ve Gelişmelerinin Değerlendirilmesi", Dicle Tıp Dergisi, C.XXXIX,S.IV, 2012, s.543; Erhan Berk, "Anne Sütü ile Yetersiz Beslenen Yenidoğanlarda Hipernatremik Dehidratasyon", Erciyes Tıp Dergisi, C.XXXII, S.I, 2010, s.6,7.

² Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyeti'l-Müstecidde, II, 398,401.

³ Mahir Hathut, "Bunuku'l-Halibi'l-Beşeriyi'l-Muhtalit", el-İslâm ve'l-Müşkilatü't-Tıbbiyeti'l-Muasıra Evvelen: el-İncab fî Dav'i'l-İslâm, Manzumetu'l-İslamiyye li'l-Ulumi't-Tıbbiyye, Kuveyt, 1983, s.35.

⁴ Yasemin Akın, Ayça Vitrinel, "Prematüre Bebeklerin Beslenmesi", Kartal Eğitim Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi, C.IX, S.III, 2000, s.944.

Anne sütünü tıbbi tekniklerle toplayan belli ortamlarda muhafaza ederek ihtiyaç sahibi bebeklere hibe veya satış yoluyla dağıtan kurumlara anne sütü bankası denir.⁵

İlk anne sütü bankası 1909 yılında Avusturya'nın Viyana şehrinde ikincisi on yıl sonra Amerika'nın Boston eyaletinde, üçüncüsü ise Almanya'da kurulmuştur. İlk uygulamalarda donörler ya para karşılığı sütannelik yaparak bebekleri doğrudan emzirmiş ya da annelerin sütleri alıcı bebeklere ulaştırılmıştır. 1980 yılının başlarında toplanan sütlerde HIV virüsü tespit edilmesi sebebiyle anne sütü bankalarının çoğu kapatılmıştır. Ancak aynı yılın ortalarında laboratuvar tekniklerinde HIV virüsü arama yöntemlerinin geliştirilmesi sonucu bu kurumlara rağbet artmıştır.⁶ Günümüzde çoğunluğu Amerika ve Avrupa'da olmak üzere sayıları kırkı bulan ülkede üç yüzden fazla süt bankası bulunmaktadır.⁷

⁵ Krş. Ahmed Muhammed Kenan, el-Mevsuatü't-Tıbbiyetü'l-Fikhiyye Mevsua Câmia li'l-Ahkâmî'l-Fikhiyye fî's-Sihha ve'l-Maraz ve'l-Mümaresati't-Tıbbiyye, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, 2000, s.487; Yusuf el-Kardavî, "Bunuku'l-Halib", Mecelletü Mecmail Fikhi'l-İslâmî, C.II, S. II, s.255; Ali Muhyiddin Karadaği - Ali Yusuf Muhammedi, Fikhü'l-Kazâyâ't-Tıbbiyeti'l-Muasıra: Dirase Fikhiyye Tıbbiyye Mukarene, Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 2006, s.466; Muhammed Nu'man Muhamed Ali Bağdâni, Bunûku'l-Halib, Camiatu'l-Eyman, 2009, s.3; Cemal Zeyd Keylânî, "el-Mevkifu's-Şer'î min Fikreti Bunuku'l-Leben", Camia, S.XI, 2012, s.50; Caber İsmail Hacaçca, "Bunuku'l-Halib fî Davi'l-Fikhi'l-İslâm", Mecelletü'l-Ürdüniyye fî't-Dirâsati'l-İslâmiyye, C.IX, S.IV, 2013, s.163.

⁶ Kim JH-Unger S, "Human Milk Banking", Paediatr Child Health, C.XV, S.IX, 2010, s.595; Mohammed Ghaly, "Milk Banks Through The Lens of Muslim Scholars: One Text in Two Contexts", Bioethics, 2010, s.2; Nermin Yokmaç Çelik- Safa ÇELİK, "Milk Banking in Turkey", Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, C.XXII, S.I, 2014, s.35.

⁷ Kim-Unger, "Human Milk Banking", s.595; Frances Jones, "History of North American Donor Milk Banking", J Hum Lact, C.XIX, S.III, 2003, s.313; Yokmaç Çelik-Çelik, "Milk Banking in Turkey", s.35.

Kuveyt süt paylaşım aktivitelerinin kaydedildiği tek İslâm ülkesidir.⁸ Ancak bu ülkede süt bankacılığı sütün bir merkezde toplanması şeklinde yürütülmemektedir. Bağışçı ve alıcı tanıştırlarak yoğun bakım ünitelerinde süt paylaşımı yapılmaktadır.⁹ Ülkemizde ise 2012 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından anne sütü bankalarının kurulacağı ilan edilmesine rağmen daha sonra süt anne merkezlerinin kurulacağı şeklinde modifiye edilmiştir.¹⁰

Anne sütü bankalarının kurulmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlayan sebepler şu şekilde tespit edilmiştir.

1. Aynı çevrede süt anne bulunmaması.¹¹

2. Kan bankası, organ bankası ve sperm bankasının kurulduğu gibi anne sütü bankalarının da kurulabileceği fikri.¹²

3. Özellikle prematüre bebeklerin anne sütü ihtiyaçlarının karşılanmak istenmesi.¹³

4. Bazı sebeplerle çocuğunu emziremeyen annelere karşılık sütü fazla olan veya çocuğu ölen annelerin ücretli veya

gönüllü olarak süt vermek istemesi.¹⁴

5. Sanayileşmeyle birlikte kadınların da iş hayatına girmesiyle çocuğun beslenmesine katkı sağlanması.¹⁵

6. Özellikle Avrupa ve Amerika'da aile bağlarının zayıflaması, süt anneliğinin yaygınlaşmaması ve toplumsal dayanışmanın bozulması.¹⁶

Yukarıdaki etkenlerin yanı sıra tıp alanındaki gelişmelerin ve bir takım ticari beklentilerin de anne sütü bankalarının kurulmasını teşvik ettiği kanaatindeyiz.

Başlangıçtan günümüze kadar anne sütü bankacılığının işleyişi teknolojiye paralel olarak gelişmiştir. İlk dönemlerde modern buzdolapları olmadığından bağışlanan sütlerin saklanması çok ciddi sorunlar yaşanmıştır. Günümüzde soğutma, dondurma ve pastörizasyon teknikleri sayesinde sütün çok az kayıpla korunması sağlanmaktadır. Anne sütü bankalarının kurulması, işletilmesi, annelerin seçilmesi, sütlerin saklanması ve dağıtılması zamanla bir takım kurallara bağlanmıştır. Bu amaçla 1930'da Almanya ve İngiltere'de anne sütü bankalarında süt toplama kuralları belirlenmiştir. 1943 yılında Amerikan Pediatri Akademisi söz konusu standartları genişletmiştir. 1985'de Kuzey Amerika İnsan Sütü Derneği kurularak üye kurumların çalışma standartları geliştirilmiştir.¹⁷

Annelerden satış veya bağış yoluyla alınan sütler süt bankalarında iki şekilde biriktirilir. Bunlardan birincisi annelerin evde sütlerini biriktirerek süt bankalarına getirmeleri ikincisi ise annelerin süt banka-

⁸ Noraide Ramli ve Diğerleri, "Human Milk Banks-The Benefit and Issue in İslamic Setting", Eastern Journal of Medicine, S.XV, 2010, s.165.

⁹ Ghaly, "Milk Banks", s.5.

¹⁰ Yokmaç Çelik-Çelik, "Milk Banking in Turkey", s.36.

¹¹ Ghaly, "Milk Banks", s.1; Yokmaç Çelik-ÇELİK, "Milk Banking in Turkey", s.35.

¹² Karadağı-Muhammedi, Kazâyât-Tıbbiyye, s.466; Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde, II, 402; Ali Muhammed Gaddal, "Benku'l-Leben ve Eseruhu fi't-Tahrim", Mecelletu'l-Ulûm ve'l-Buhusu'l-İslâmiyye, S.II, 2011, s.2; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.50.

¹³ Muhammed Ali Bâr, "Bunûku'l-Halîb", Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.262,263; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.51; Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.4,5; Frances Jones, "History of North American Donor Milk Banking", 2003, s.313; Kim-Unger, "Human Milk Banking", s.596; Başak Demirtaş, "Türkiye'de Anne Sütü Bankaları Olmalı mı?", Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, C.XIV, S.I, 2011, s.73.

¹⁴ Bâr, "Bunûku'l-Halîb", s.261,262; Karadağı-Muhammedi, Kadâyât-Tıbbiyye, s.466; Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.4; İsmail Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyyeti'l-Beşeriyye ve Ahkâmuhe'l-Fıkhıyye, Dâru İbni'l-Cevziyye, Riyad, 1429, s.323,325.

¹⁵ Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyye, s.324.

¹⁶ Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.4.

¹⁷ Kim-Unger, "Human Milk Banking", s.596; Jones, "History of North American Donor Milk Banking", s.315; Ghaly, "Milk Banks", s.1,2.

sına giderek uzmanların gözetiminde özel aletlerle sütlerinin alınmasıdır.¹⁸

Süt vermek isteyen anneler çok detaylı bir denetimden geçirilir. Alkol, sigara ve ilaç kullananlardan süt alınmaz. Anne sütüne hepatit B ve C, HIV 1 ve 2, tüberküloz tespiti gibi birçok test uygulanmaktadır. Bu testlerden olumsuz sonuç çıkan anne ve süt elenir. Buna ek olarak sütün kullanımıyla geçebilecek hastalıkların bulaşmasını engellemek ve besin değer kaybının en aza indirilmesi için günümüzde anne sütüne Holder pastörizasyonu uygulamaktadır. Pastörize edildikten sonra süt dondurularak bekletilir. İstek yapan hastanelere ve alıcılara süt donmuş şekilde transfer edilir. Ancak anne sütünün kullanılması için çocuğun ebeveyninden veya bakmakla sorumlu olan kişiden izin belgesi alınması ve tıbbi uzman tarafından reçetelendirilmesi gerekir. Anne sütü erken doğum, emilim bozukluğu ve bağışıklık yetmezliği gibi durumlara göre uzman tarafından reçete edilebilir.¹⁹

Anne sütü bankacılığı İslâm ülkelerinde ilk olarak 1983'te Kuveyt'te tıbbi sorunlara İslami çözümlerin araştırıldığı "Nedvetü'l-Encab" adlı özel oturumda tartışılmıştır. Daha sonra 1985'te Cidde'de İslâm Fıkıh Akademisi anne sütü bankalarının fikhî durumu ve İslâm ülkelerinde kurulması ele alınmıştır.²⁰ Ülkemizde ise 2012 yılında konu Din İşleri Yüksek Kurulunda incelenerek kurul mütaalası kamuoyuyla paylaşılmıştır.

I. İslâm Hukukuna Göre Anne Sütü Bankalarının Kurulması

Çağdaş İslâm hukukçuları anne sütü bankalarının kurulması konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konuda dört görüş oluşmuştur.

1. Anne Sütü Bankasının Kurulabileceğini Savunanlar ve Delilleri

Çağdaş İslâm hukukçularından Yusuf el-Kardâvî,²¹ Hassan Hathut²², Halid Mezkur,²³ Bedr el-Mütevellî Abdulbasit²⁴ ve Mısır eski müftüsü Abdullatif Hamza'ya²⁵ göre anne sütü bankaları kurulabilir. Mısır Fetva Kurulu da anne sütü bankalarının kurulabileceğini kararlaştırmıştır.²⁶

Bu görüşteki İslâm hukukçularının delilleri şunlardır:

i. Sürekli evlenme engeli oluşturan süt akrabalığı ayet ve hadislerde "rada" kelimesiyle ifade edilmiştir. Rada ile annenin çocuğu emzirmesi kastedilir. Herhangi bir şekilde anne sütüyle beslenme rada değildir. Bu nedenle anne sütünün çocuğun ağzına ve burnuna damlatılması "rada" olarak değerlendirilmez.²⁷ İslâm hukukunda yasaklar bazı illetler üzerine inşa edilir. Süte bağlı evlenme yasağının illeti ise emzirmedir. Anne sütü bankalarında süte bağlı evlenme yasağının illeti gerçekleşmemektedir.²⁸ Çünkü anne sütü bankalarında fiilen emzirme yapılmamaktadır.

Cumhurun görüşü terk edilerek zahirilerin görüşü tercih edildiği için süt

¹⁸ Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde, II, 403; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.50.

¹⁹ Balmer, S E – Wharton, B A, "Human Milk Banking at Sorento Maternity Hospital, Birmingham", Archives of Disease in Childhood, S.LXVII,1992, s.556,558; Kim-Unger, "Human Milk Banking", s.596; Donna J. Miracle ve diğerleri, "Contemporary Ethical Issues in Human Milk-Banking in the United States", Pediatrics, C.CXXVIII, S.VI, 2011, s.2-4; Demirtaş, "Türkiye'de Anne Sütü Bankaları Olmalı mı?", s.74.

²⁰ Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde, II, 402; Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.2.

²¹ Kardavî, "Bunuku'l-Halîb", s.260.

²² el-İslâm ve'l-Müşkilatü't-Tıbbiyyeti'l-Muasıra Evvelen el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, Munazzametü'l-İslamiyye li'l-Ulumi't-Tıbbiyye, Kuveyt, 1983, s.80.

²³ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.64.

²⁴ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.82.

²⁵ Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.14; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.53.

²⁶ el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısıriyye, Kahire, 1998, VI, s.2177.

²⁷ Kardavî, "Bunuku'l-Halîb", s.257; Bağdânî, Bunûku'l-Halîb, s.14; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.53; Hacıhca, "Bunuku'l-Halîb", s.168.

²⁸ Bedr el-Mütevellî Abdulbasit Nedvetü'l-Encab oturumunda anne sütü bankalarının kurulabileceği konusunda Kardavî'yi bu şekilde desteklemiştir. el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.80,81.

bankasının kurulmasına karşı çıkmak tutarlı görülmemektedir. Çünkü bu görüş sadece Zahilere değil bazı sahabilere, İmam Leys'e ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'e de nispet edilmektedir. Ehli sünnet hukukçuları Zahirilerin bütün görüşlerini reddetmemiştir. Ayrıca günümüzde ticaret hukuku ile aile hukukunun güncel problemlerinin çözümünde, çoğu kez cumhurun görüşü terk edilmiştir.²⁹

ii. Bazı klasik kaynaklarımızda emzirme miktarı, sütün mideye ulaşip ulaşmadığı ve süt annenin kim olduğu konularında şüphe edildiğinde süt akrabalığının oluşmadığı açık olarak belirtilmektedir. Çünkü nikahta asl olan ibahadır. Helaller şüphe ile harama dönüştürülemez. Anne sütü bankalarında annelerden toplanan sütler bir kapta biriktirildiğinden sütün miktarı, kimin süt anne olduğu ve hangi çocukların kimin sütünü içtiği konularında şüphe edilmektedir. Bu durumda süt bankalarından alınan sütle evlenme yaşağı oluşmayacağından anne sütü bankası kurulabilir.³⁰

iii. "Sizi emziren annelerinizle evlenmeniz yasaklandı"³¹ ayetiyle evlenme engelinin oluşması süt emzirenin anneliği olarak ifade edilmiştir. Buradan süte bağlı evlenme engelinin sadece sütle beslenmeyle oluşmadığı bilakis süt emmekle ortaya çıkan annelik şefkatine dayandığı anlaşılmaktadır. Anne sütü bankalarında sütle beslenme olmasına rağmen doğrudan em-

zirme olmadığından annelik şefkati oluşmamaktadır. Buna göre süt bankalarının kurulmasına izin verilmesi konuyla ilgili nasların hem zahiri anlamıyla hem de hikmetiyle uyumludur.³²

iv. Hüküm çıkarmada her konuda ihtiyatlı davranma yolunu tercih etmek İslam'ın temelini oluşturan kolaylaştırma ruhunu yok eder. Halbuki Hz. Peygamber "Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız"³³ buyurarak insanların işlerinin kolaylaştırılmasını emretmiştir. Bu nedenle alimler karşılaşılan sorunlarda fetva verirken naslara aykırı olmaksızın kolaylaştırma ve hafifletme yolunu tercih etmiştir. Anne sütü bankalarının kurulması özellikle prematüre ve annesi ölen çocuklar için kolaylıktır. İnsanlar kendilerini ilgilendiren durumlarda fetvada ihtiyatlı olanı tercih edebilir. Ancak kamuyu ilgilendiren konularda toplumun menfaatine itibar edilir. Anne sütü bankalarının kurulması bireysel olmaktan ziyade bütün toplumu ilgilendiren bir konudur.³⁴

v. İslam'ın önemli ilkelerinden birini oluşturan yardımlaşma ve insanların meşru ihtiyaçlarını karşılama anne sütü bankalarının kurulmasına izin vermeyi gerektirir. Çünkü gerek ücretli gerekse ücretsiz olarak bu bankalara süt veren anneler diğer annelere çocukların beslenmesi konusunda yardım etmektedir.³⁵

vi. İslam'da canın korunması zarurat-ı hamsedendir. Bu nedenle zaruret halinde canın korunması maksadıyla ölü eti yemeye izin verilmiştir. Savaş ve doğal afet hallerinde, süt bulunamadığında, prema-

²⁹ el-İncâb fi Dav'i'l-İslâm, s.63; Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.256; Karadaği-Muhamedî, Kazâyât-Tibbiyye, s.467.

³⁰ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.259; el-İncâb fi Dav'i'l-İslâm, s.63; el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısriyye, VI, 2177; Netşe, el-Mesailü't-Tibbiyyeti'l-Müstecidde, II, 411; Merhaba, el-Bunuku't-Tibbiyye, s.333; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.54; Ceriban, Muhammed İbrahim - Hattab, Abdulfettah, "Eseru'r-Radâ'i'l-Fikhiyye ve'-Tibbiyye", Ulumu's-Şerîa ve'l-Kânun, C.XXXV, S.II, 2008, s.405.

³¹ Kur'an, Nisa, 4/23.

³² Bağdânî, Bunuku'l-Halib, s.14; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.54.

³³ Buhari, İlim, 11; Müslim, Cihad, 3.

³⁴ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.260; Merhaba, el-Bunuku't-Tibbiyye, s.335; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.55; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.15.

³⁵ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.255; Karadaği-Muhamedî, Kazâyât-Tibbiyye, s.467; Ceriban-Hattab, "Eseru'r-Radâ'i'l-Fikhiyye ve'-Tibbiyye", s.406.

türe bebeklerin hayatı anne sütü bankaları sayesinde kurtarılabilir. Zaruret halinde ölü eti yemeye izin verildiğine göre bebeklerin hayatını kurtarmak için anne sütü bankalarının kurulmasına da izin verilmelidir.³⁶

Günümüzde süt tozları ve bebek mamaları olduğu için anne sütü bankalarına gerek kalmadığı ve inşasının zaruri olmadığı düşüncesi sağlıklı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Çünkü ne kadar kaliteli olursa olsun sanayi ürünlerinin anne sütünün yerini alamayacağı günümüzde bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Hatta bazı dönemlerde çocukların anne sütünden başka bir şeyle beslenmesi çok zararlıdır.³⁷

Anne sütü bankasının kurulmaması ileride dışarıdan yabancıların sütlerini ithal edilmesini zaruri hale getirebilir. Bu durum toplumun karakteristik özelliklerinin bozulmasına sebep olabilir. Böyle bir durumla karşılaşmamak için anne sütü bankaları kurulmalıdır.³⁸

vii. İslâm'da emirler insanlara fayda sağlama yasaklar ise insanları zarardan korumak için konulmuştur. Süt bankalarından muhtaç bebekler faydalanmaktadır. Bu sayede çocukların fabrika ürünleriyle veya hayvan sütüyle beslenmesinden kaynaklanan zararlar da engellenmektedir.³⁹

viii. Bir takım tedbirlerle anne sütü bankalarından kaynaklanabilecek zararlar tamamen yok edilmese bile çok azaltılabilir. Böylece "Def'i mefasid celbi menâfiden evladır."⁴⁰ ve "Zarar kendi misliyle izale olunmaz"⁴¹ külli kaideleriyle, sedd-i zerai ve ihtiyatlı davranma gibi gerekçelerle süt bankasının inşasına karşı çıkma sebepleri ortadan kalkar.⁴²

ix. Çağdaş İslâm hukukçuları kan bankalarının kurulabileceği konusunda

ittifak etmiştir. Bu durumda süt bankalarının kurulmasına da izin vermelidir. Çünkü İslâm'da kan neces kabul edilir.⁴³ Ayrıca kanın satılması yasaklanmıştır. Halbuki süt temizdir. Süt annenin ücret almasına da izin verilmiştir. Buna ilaveten hijyen ve sağlık koşulları bakımından kan süte göre bakteri ve mikrop için daha elverişlidir. Buna rağmen günümüzde ihtiyaç halinde kan bankalarının kurulmasına ve kanın muhafazasına izin verilmiştir.⁴⁴

2. Anne Sütü Bankasının Kurulamayacağını Savunanlar ve Delilleri

Çadaş İslâm hukukçularından Mustafa Zerkâ,⁴⁵ Ali Muhyiddin el-Karadâğî,⁴⁶ Muhammed Ali el-Bârî,⁴⁷ İbrahim Desûkî,⁴⁸ Recep et-Temîmî,⁴⁹ Muhammed Muhtâr es-Selâmî,⁵⁰ Ahmed Gundur,⁵¹ Abdurrahman Abdulhalık⁵² ve Muhammed Taki Osmânî⁵³ anne sütü bankalarının kurulamayacağını savunmaktadır. İslâm Fıkıh Akademisi'nde anne sütü bankasının kurulmaması kararlaştırmıştır.⁵⁴

Anne sütü bankalarının kurulmasına karşı çıkan İslâm hukukçularının delilleri ise şunlardır;

i. "Sizi emziren süt anneleriniz ve süt kardeşleriniz size haram kılındı"⁵⁵ ayeti ve Hz. Peygamberden rivayet edilen "Nesep yoluyla

⁴³ Kur'ân, Talak, 65/6.

⁴⁴ Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyye, s.339.

⁴⁵ Mustafa Zerkâ İslâm Fıkıh Akademisinin süt bankası konulu özel oturumunda tebliğlerin müzakereleri esnasında süt bankasına ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Bkz. Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.285.

⁴⁶ Karadağî-Muhammedi, Kadâyâ Tıbbiyye, s.474.

⁴⁷ Bâr, "Bunûku'l-Halîb", s.273.

⁴⁸ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.67.

⁴⁹ Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.288.

⁵⁰ Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.287.

⁵¹ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.62.

⁵² el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.73.

⁵³ Muhammed Taki Osmani İslâm ülkelerinde süt bankasının kurulmasına ihtiyaç olmadığını İslâm Fıkıh Akademisinin süt bankası konulu özel oturumunda tebliğlerin müzakereleri esnasında ifade etmiştir. Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.283.

⁵⁴ Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.290.

⁵⁵ Kur'ân, Nisa, 4/23.

³⁶ Hacahca, "Bunûku'l-Halîb", s.168,169.

³⁷ Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyye, s.338.

³⁸ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.77.

³⁹ Kardavî, "Bunuku'l-Halîb", s.260; Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyye, s.334.

⁴⁰ Mecelle, md.30.

⁴¹ Mecelle, md.25.

⁴² Merhaba, el-Bunûku't-Tıbbiyye, s.337

*haram olan süt yoluyla da haram olur*⁵⁶ hadisi ile daha bir çok rivayete göre süt emzirme İslâm'da sürekli evlenme engeli oluşturur. Süt bankalarında süt anne ve süt kardeşler kesin bir şekilde tespit edilememektedir. Bu durum İslâm'da yasaklanan evliliklerin yapılmasına yol açar.⁵⁷

ii. Süt akrabayla evlenmenin yasaklandığı ayet ve hadislerde emzirmenin keyfiyetine itibar etmeksizin mutlak ifadeler kullanılmıştır.⁵⁸ Bu nedenle İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre çocuğun emzirmesiyle olduğu gibi sütün çocuğun ağzına ve burnuna damlatılmasıyla da evlenme engeli gerçekleşir. Başta zahiriler olmak üzere bir kısım İslâm hukukçusunun "rada" fiilinin kelime anlamından hareketle emzirme fiili gerçekleşmediğinden evlenme yasağı oluşmayacağı için anne sütü bankalarının kurulabileceği fikri sağlıklı değildir. Süt emzirme tek başına evlenme yasağının sebebi olamaz. Bu nedenle süt olmadığı durumlarda sadece emzirmeyle süt akrabalığının oluşmadığı kabul edilmiştir.⁵⁹

Hz. Peygamberden nakledilen "*Radâ, eti oluşturan ve kemikleri geliştiren-dir.*"⁶⁰ hadisi anne sütüyle beslenmenin evlenme yasağı oluşturduğunu göstermektedir. Anne sütü bankalarından alınan sütle de çocuğun eti oluşur, kemiği gelişir.⁶¹

iii. "Rada" fiilinin kelime anlamından süte bağlı evlenme engelini oluşmasını annelik şefkatine dayandırmak isabetli görülmemektedir. Çünkü süt emziren kadınlarla evlenme engelini oluşması ilahi

bir emirdir. Evlenme engelinin gerçek hikmetini mühendislik konularında olduğu gibi bir takım matematiksel hesaplarla tam olarak anlayamayız. Örneğin aynı hayvandan süt içen iki çocuğun süt kardeş olması aynı anneden süt emen iki çocuğun süt kardeşi olmasıyla çelişmektedir. Hâlbuki her iki durumda da çocuk aynı canlının sütünü içmektedir.⁶²

iv. Kötülüğe yol açan vesilelerin yasaklanması/sedd-i zerâyi maksadı süt bankalarının kurulmasına manidir. Çünkü bu kurumların açılması haram evliliklerin yapılarak neslin bozulmasına sebep olmaktadır.⁶³ Halbuki İslâm'da neslin korunması zarurat-ı hamsedendir. Neslin muhafaza edilmesi için anne sütü bankaları kurulmamalıdır.⁶⁴

v. Bazı külli fıkıh kaidelerinden de anne sütü bankalarının kurulamayacağı sonucuna ulaşılabilir.

Örneğin "*Mâni ve muktezi tearuz ettiğinde mâni' takdim olunur.*"⁶⁵ kaidesine göre süt bankalarının inşasına izin verilmemelidir. Çünkü anne sütü alamayan çocukların bu kurumlardan faydalanmasıyla haram evliliklerin yapılması tearuz etmektedir. Neslin bozulmasına sebep olan durumlar fukahaya göre bir fiilin yasaklanması için önemli bir manidir.⁶⁶

"*Def'i mefasid celbi menâfiden evladır.*"⁶⁷ kaidesine göre prematüre çocuklar için faydalı olmasına rağmen topluma verdiği zarar daha fazla olduğu için anne sütü bankaları yasaklanmalıdır. Süt bankalarının kurulması bireysel olarak faydalı olsa bile neslin bozulması sebebiyle genel olarak

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 133; Buhari, Nikah, 117; Müslim, Rada,2.

⁵⁷ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.255; Muhammed Ali Bâr, "Bunûku'l-Halib", s.264; Merhaba, el-Bunûku't-Tibbiyye, s.329; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.7; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.51.

⁵⁸ Hacahca, "Bunuku'l-Halib", s.166.

⁵⁹ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s. 73; Netşe, el-Mesailü't-Tibbiyyeti'l-Müstecidde, II, 414.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 137.

⁶¹ Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.57.

⁶² el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.74,76.

⁶³ Netşe, el-Mesailü't-Tibbiyyeti'l-Müstecidde, II, 415; Merhaba, el-Bunûku't-Tibbiyye, s.337; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.58; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.11.

⁶⁴ Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.11.

⁶⁵ Mecelle, md.46.

⁶⁶ Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.58.

⁶⁷ Mecelle, md.30.

zararlıdır. Buradan süt bankalarının zararının faydasından daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Halbuki prematüre çocukların zarar görmesi süt anne vasıtasıyla engellenebilir.⁶⁸

“Zarar kendi misliyle izale olunmaz”⁶⁹ kaidesi gereğince anne sütüne ihtiyaç duyan çocukların zarar görmesini engelleme çabası başka zararlara sebep olmamalıdır. Külli kaidedeki karşılığıyla çocuğun zararı başka bir zararla telafi edilmemelidir. Ama anne sütü bankalarından alınan sütle çocuğun zarar görmesi engellenirken yasak evliliğe imkan verilmesinden kaynaklanan neslin bozulması gibi zararların kapısı aranmaktadır.⁷⁰

vi. İslâm toplumunda anne sütü bankalarının kurulması zaruri olmadığı gibi ihtiyaç da değildir. Çünkü İslâm toplumundaki sosyal ilişkiler prematüre gibi ihtiyaç sahibi çocukların anne sütüyle beslenmesini süt bankalarına bırakmayacak kadar kuvvetlidir. Süt emzirme insani bir vazife olarak görüldüğünden hala, teyze gibi yakın akraba ve komşularla çocuğun süt ihtiyacı doğal olarak karşılanmaktadır.⁷¹ Örneğin Mısır’da annelerin %85’i çocuklarını kendi sütüyle beslemektedir. Geriye kalanların çoğuna devlet sütanne temin etmekte az bir kısmına da anne sütüne denk ürünler sağlamaktadır.⁷²

Günümüzde kaliteli süt tozlarının üretilmesi anne sütü bankalarının hem zaruri olmadığını hem de ihtiyaç kalmadığını açıkça göstermektedir. Çünkü bu ürünler de anne sütü bankasına ihtiyaç gerektirmeyecek kadar faydalıdır.⁷³

vii. Dini hükümlerde ihtiyatlı davranma ve dinde gevşekliğin/tesahulün engellenmesi anne sütü bankalarının kurulmamasını gerektirir. Çünkü anne sütü bankaları İslâm ülkelerinde zaruret ve ihtiyaç halinde izin verilmesini gerektirecek “umûmü’l-belva” seviyesinde değildir.⁷⁴

viii. Süt bankasının kurulabileceği görüşünün süt annenin tespitinde şüphe edilmesine dayandırılması doğru bir yaklaşım değildir. Bu kurumlarda hükme tesir edecek derecede şüphe oluşmamaktadır. Çünkü süt bankalarına süt veren anne ile buralarda toplanan sütle beslenen çocukların bilgisi yakın veya zann-ı galip kuvvetindedir. İslâm hukukunda süt akrabalığının oluşması konusunda zann-ı galibe riayet edilir. Örneğin Hz. Peygamber kendini ve eşinin emzirdiğini söyleyen kadının sözüne dayanarak süt emzirmede zan ve şüphe olsa da sahabeden⁷⁵ eşini boşamasını istemiştir.⁷⁶

İslâm hukukunda hükümlerin çoğu zannı galiple belirlenir. Yakın derecesinde belirlenen hükümler oldukça azdır. Eğer tüm hükümler yakın bilgiyle belirlenmeye çalışılırsa hukuk işletilemez. Fıkhın alanını daraltılır.⁷⁷

ix. Anne sütü bankalarının kurulması dini bakımdan sakıncalı olduğu gibi sağlık yönünden de sakıncalıdır. Öncelikle bu kurumlarda hijyen koşulları yeterince sağlanamamaktadır. Günümüzde bir kısım bilim adamı sanayide üretilen sütlerin korunması, taşınması ve havayla temasında karşılaşılan hijyen sorunlarının anne sütü bankalarında da karşılaşıldığını belirtmek-

⁶⁸ Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.337; Keylânî, “Bunuku’l-Leben”, s.57.

⁶⁹ Mecelle, md.25.

⁷⁰ Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.336.

⁷¹ Mecelletü Mecmai’l-Fıkhî’l-İslâmî, C.II, S.I, s.290; Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.266; Karadağî-Muhammedî, Kazâyât’t-Tıbbiyye, s.470; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.12.

⁷² Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.264.

⁷³ Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.338; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.12.

⁷⁴ Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.337.

⁷⁵ Buhari, ilim, 26 - Şehadet, 4.

⁷⁶ el-İncâb fî Dav’î’l-İslâm, s.74; Netşe, el-Mesailü’t-Tıbbiyyeti’l-Müstecidde, II, 415.

⁷⁷ Süt bankasının kurulabileceği konusunda Yusuf el-Kardavi ile aynı fikri paylaşan Bedr el-Mütevelli Abdulbasit annenin belirlenmesi konusunda şüphe oluşmadığını belirtmektedir. Bkz. el-İncâb fî Dav’î’l-İslâm, s.80.

tedir.⁷⁸

Toplanan sütler çok iyi korunsa bile zamanla özelliğini kaybetmektedir. Uygun olmayan ortamlarda korunan anne sütlerine mikrop bulaşabilmektedir. Özellikle teknolojik yeterliliği olmayan ülkelerde temizlik ve koruma eksiklikleri süt bankacılığının risklerini daha da artırmaktadır. Ayrıca süt bankalarından alınan sütle AİDS ve hepatit gibi bulaşıcı hastalıkların çocuğa geçtiği tespit edilmiştir. Bu nedenle bazı ülkelerde çoğu süt bankaları kapatılmıştır.⁷⁹

Ekonomik maliyeti ve teknik yetersizlikler anne sütü bankalarının kurulmasını engelleyen önemli faktörlerdendir. Gelişmiş ülkelerde bile anne sütü bankaları çok yüksek maliyetlerle kurulabilmektedir. Gelişmemiş ülkelerde ise bu kurumların inşası ekonomik olarak zor görülmektedir. Bu şartlarda anne sütü bankalarının kurulması sağlık sorunlarının yaşanmasına sebep olabilir Çünkü sütün toplanması, dezenfekte edilmesi ve korunması uzun süre ve emek gerektirmektedir.⁸⁰

Ayrıca anne sütü bankalarının kurulması sadece çocuklar için değil annelerin sağlığını da tehdit etmektedir. Çünkü emzirmeyen annelerin göğüs kanserine yakalanma oranı emziren kadınlara göre daha yüksektir.⁸¹

x. Anne sütü bankalarının kurulması beraberinde hem sosyal hem de psikolojik sorunlara sebep olabilir. Örneğin süt bankalarının yaygınlaşması emzirme engeli olmayan özellikle zengin kadınların çocuklarını emzirmekten kaçınmalarına sebep

olabilir. Bu durumda bazı kadınlar süt emzirmenin psikolojik ve fiziksel faydalarından istifade edemediği gibi süt emzirme işini de küçümseyebilir.⁸²

Sadece beslenmeden ibaret olmayan süt emzirme anne ile çocuk arasında sevgi ve şefkat bağı oluşturur. Anne sütü bankaları bu bağın oluşmasını engeller.⁸³

Anne sütü bankaları prematüre çocuklar ve muhtaç olanların beslenmesi gibi insani gayelerle kurulmuşken daha sonra ticari sebepler ön plana çıkmıştır. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde özellikle bazı fakir anneler süt bankalarından para almak için kendi çocuklarını ihmal etmeye başlamıştır.⁸⁴ Nitekim kan bağı ilk dönemlerde insani gayeyle başlamışken daha sonra kan merkezleriyle ticarete dönüşmüştür.⁸⁵

3. Anne Sütü Bankasının Kurulması Tartışmasını Gereksiz Bulanlar

Muasır İslâm hukukçularından Ömer el-Aşkar anne sütü bankalarının kurulması tartışmasını gereksiz görmektedir. Konuyla ilgili olarak *“İslâm hukuku çocuklarını bir veya daha fazla kadından süt emzirmek isteyenlere engel olmaz. İsteyen çocuğunu diletiği kadar kadından süt emzirebilir. İslâm hukukunu ilgilendiren taraf emzirmenin neticesidir. Bunu da İslâm hukukçuları araştırabilir.”*⁸⁶ diyen araştırmacının konunun anne sütü bankaları kurulduktan sonra tartışılması gerektiğini savunduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁸ el-İncâb fi Dav’i’l-İslâm, s.64; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.7

⁷⁹ Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.264; Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.329; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.7; Keylânî, “Bunuku’l-Leben”, s.52.

⁸⁰ Karadaği-Muhamedî, Kazâyât-Tıbbiyye, s.466; Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.264-267; Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.330; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.9.

⁸¹ Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.329.

⁸² Mecelletü Mecmai’l-Fıkhî’l-İslâmî, C.II, S.I, s.290; Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.268; Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.330.

⁸³ Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.266; Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.329; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.8,9.

⁸⁴ Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.266,267; Bağdani, Bunuku’l-Halib, s.8,9.

⁸⁵ Bâr, “Bunûku’l-Halib”, s.266; Merhaba, el-Bunûku’t-Tıbbiyye, s.330.

⁸⁶ Bkz. el-İncâb fi Dav’i’l-İslâm, s.66; Netşe, el-Mesailü’t-Tıbbiyyeti’l-Müstecidde, II, 416; Keylânî, “Bunuku’l-Leben”, s.58.

4. Anne Sütü Bankasının Kurulmasına Bazı Şartlarla İzin Verenler

Bir kısım çağdaş İslâm hukukçusu ile bazı ilmi heyetler sıkı güvenlik şartları oluşturularak anne sütü bankalarının kurulabileceğini savunmaktadır.

Kuveyt'te yapılan Nedvetü'l-Encab sempozyumunda anne sütü bankalarının teşvik edilmemesi ancak tıbbi zaruret halinde prematüre bebekler için kurulması kararlaştırılmış süt anne ve çocukların kayıtlarının tutulmasına ve haram evliliklerin yapılmaması için ilgililere bildirilmesine atıfta bulunulmuştur.⁸⁷ Ülkemizde kurumsal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu⁸⁸ bazı tedbirler alınarak anne sütü bankalarının kurulabileceğini görüşünü benimsemiştir. Hamdi Döndüren⁸⁹ ve Hayrettin Karaman⁹⁰ da bu görüştedir.

Bu görüşü savunanların genellikle anne sütlerinin karıştırılmamasını, güvenli kayıt sistemi oluşturulmasını ve ailelerin bilgilendirilmesini şart koştuklarını görüyoruz.⁹¹ Örneğin Din İşleri Yüksek Kurulu "süt veren kadının kendi çocuğunu süttan mahrum bırakmaması, başka kadının sütünü içen çocuklar arasında oluşacak mahremlilik dairesini olabildiğince daraltmak için pratik bir tedbir olarak, bir kadından alınan süttün sadece erkek veya sadece kız çocuklara verilmesi, süt veren kadın ile süt verilen çocuğun kimliklerinin kayıt altına alınması ve bu bilginin her iki tarafa da verilmesi, bu hususun yasal düzenleme ile gü-

vence altına alınması, evliliğe engel teşkil eden süt akrabalığı dairesinin daha da genişlememesi için birden fazla anneye ait sütlerin karıştırılmaması, süt veren anneye, masrafları dışında bir ücret verilmemesi, alınan sütlerin para karşılığı satılmaması, kendi annesinin sütü ile beslenme imkanı bulunan çocukların bu sistemden yararlandırılmaması"⁹² koşuluyla anne sütü bankalarının kurulabileceği mütalaa-sında bulunmuştur.

5. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Anne sütü bankalarının kurulmasına karşı çıkılmasının en önemli sebebi İslâm hukukunda anne süttünün evlenme engeli oluşturmasıdır. Bu görüşteki İslâm hukukçuları ihtiyatlı davranarak haram evliliklerin yapılmasını engellemeyi hedeflemektedir. İslâm toplumunda bu kurumlara ihtiyaç olmaması, muhtemel hijyen sorunları, anne süttünün besin değerinde bazı kayıpların yaşanması, maliyetinin yüksekliği ve bazı bulaşıcı hastalıkların taşınması ferî gerekçeler olarak gözükmektedir. Ayrıca anne sütü bankalarındaki uygulamalardan kaynaklanan endişeler ve batıdaki şekliyle işletileceği düşüncesi bu kurumlara şüpheli yaklaşılmasına sebep olmaktadır.

Süt bankalarının kurulabileceğini savunan İslâm hukukçularının görüşlerini genellikle süt akrabalığının gerçekleşmediği durumlara dayandırdıklarını görüyoruz.

Bu kurumların İslâm toplumlarında da açılabilceği fikrinin şüphe halinde süte bağlı evlenme engelinin oluşmamasına dayandırılmasının doğru bir yaklaşım olmadığını düşünüyörüz.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de güçlü aile bağları ve toplumsal ilişkileri sebebiyle İslâm ülkelerinde süt bankasının kurulmasına ihtiyaç olmadığını düşünmekle birlikte naslarla belirlenen çerçeveye ve süt akrabalığını ispat yollarına riayet edilerek süt bankasının kurulmasına karşı çıkan hukukçuların ve toplumun haklı kaygıları giderilerek zaruret halinde özellikle yaşa-

⁸⁷ el-İncâb fi Dav'ı'l-İslâm, s.349.

⁸⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu 12/04/2012 tarihinde " İnsan Süttünün Saklanması Ve Bebeklere Verilmesi" konusuyla ilgili mütalasında bazı tedbirlerle anne sütü bankalarının kurulabileceğini kararlaştırmıştır. Bkz.

<http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/basin-aciklamasi/>

⁸⁹ Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınlar, İstanbul, 2006, s.318.

⁹⁰ Hayrettin Karaman, Laik Düzend Dini Yaşamak, İz yayıncılık, İstanbul, 2012, III, 122.

⁹¹ el-İncâb fi Dav'ı'l-İslâm, s.85 ; Döndüren, Aile İlmihali, s.318; Hayrettin Karaman, Laik Düzend Dini Yaşamak, İz yayıncılık, 2012, III, 122.

⁹² Bkz. <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/basin-aciklamasi/>

mını kaybetme ihtimali olan prematüre çocuklar için İslami usûl ve esaslara göre anne sütü bankalarının kurulabileceği kanaatindeyiz. Batı ülkelerindeki şekliyle anne sütü bankalarının İslâm ülkelerinde kurulması ve işletilmesi sakıncalı olabilir. Çünkü bu toplumlarda anne sütü evlenme engeli oluşturmadığından çalışma esasları ona göre belirlenmiştir. Ancak İslâm ülkelerinde bu kurumların sağlık koşulları Sağlık Bakanlığı yetkililerince dini esaslara uygunluğu da en üst düzeyde dini kurumlar tarafından yapılarak şüpheler giderebilir.

II. Anne Sütü Bankalarındaki Sütün Evlenme Engeli Oluşturması

İslâm hukukuna göre anne sütü bankasının inşası kadar önemli bir konu da buralardan alınan sütle evlenme engelinin oluşup oluşmayacağıdır. Zira anne sütü bankalarının kurulması konusundaki ihtilafın temelini buralardan alınan sütle evlenme engelinin gerçekleşip gerçekleşmemesi oluşturur.

Anne sütü bankalarından alınan sütün hukuki neticeleri konusunda çağdaş İslâm hukukçuları arasında iki görüş oluşmuştur. Bu görüşleri gerekçeleriyle birlikte inceleyelim.

1. Evlenme Engeli Gerçekleştiğini Savunanlar ve delilleri

Aralarında Ali Muhyiddin el-Karadâğî,⁹³ Muhammed Taki Osmâni,⁹⁴ Recep et-Temîmî,⁹⁵ Ahmet Gundur⁹⁶, Hayrettin Karaman⁹⁷ ve Hamdi Döndüren'in⁹⁸ de bulunduğu çağdaş İslâm hukukçularına göre anne sütü bankalarından alınan sütle evlenme engeli gerçekleşir. İslâm Fıkıh Akademisi de bu şekilde karar almıştır.⁹⁹

⁹³ Karadağî-Muhamedî, Kazâyât-Tıbbiyye, s.474.

⁹⁴ Mecelletü Mecmaî'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S. I, s.283.

⁹⁵ Mecelletü Mecmaî'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S. I, s.288.

⁹⁶ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.62.

⁹⁷ Karaman, Laik Düzendeki Dini Yaşamak, III, 122.

⁹⁸ Döndüren, Aile İlmihali, s.318.

⁹⁹ Mecelletü Mecmaî'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.290.

Bu görüş sahiplerinin delilleri şunlardır.

i. "Sizi emziren süt anneleriniz ve süt kardeşleriniz size haram kılındı"¹⁰⁰ ayetinde ve süt akrabalığından kaynaklanan evlenme yasağının belirtildiği hadislerde sütün çocuğa verilmesinin keyfiyetine itibar etmesizin mutlak ifade kullanılmıştır. Klasik dönem İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre çocuğun burnuna veya ağızına damlatılarak mideye ulaşan anne sütüyle evlenme engeli gerçekleşir.¹⁰¹

ii. Anne sütü bankalarından alınan sütle evlenme yasağının oluşmayacağı konusunda zahirilerin görüşüne dayanılmıştır. Süt akrabalığına bağlı evlenme yasağının sadece süt emzirmekle olacağını belirten muteber bir delil bulunmamaktadır. Buna karşılık süt kardeşliğinin sütün çocuğun midesine herhangi bir şekilde ulaşmasıyla gerçekleşeceğine belirten kuvvetli ve sahih deliller bulunmaktadır.¹⁰² Hz. Peygamberden rivayet edilen "Radâ, eti oluşturan ve kemikleri geliştirendir."¹⁰³ hadisinde süt yoluyla haramlığın oluşması için etin ve kemiğin oluşması yeterli görülmüştür. Bu da ancak sütün çocuğun midesine ulaşmasıyla olur. Anne sütü bankasından alınan süt emzirme yoluyla olmasa da çocuğun karnına ulaştığından evlenme engeli meydana gelir.¹⁰⁴ Hz. Peygamberden rivayet edilen "Nesep yoluyla haram olan süt yoluyla da haram olur"¹⁰⁵ hadisi anne süt bankalarından süt alan çocuklar arasında evlenme yasağının oluştuğuna delalet etmektedir¹⁰⁶

¹⁰⁰ Kur'ân, Nisa, 23.

¹⁰¹ Hacıhca, "Bunuku'l-Halib", s.166; Ahmed Gundur, Nedvetü'l-Encâb sempoziumunda münakaşat kısmında Yusuf el-Kardavî'ye cevap olarak ifade etmiştir. el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.61; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.56.

¹⁰² el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.62.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 137.

¹⁰⁴ el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s. 62; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.56.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 133; Buhari, Nikah, 117; Müslim, Rada,2.

¹⁰⁶ Hacıhca, "Bunuku'l-Halib", s.173.

2. Evlenme Engeli Gerçekleşmediğini Savunanlar ve Delilleri

Çağdaş İslâm hukukçularından Kardavî¹⁰⁷, Mustafa Zerkâ¹⁰⁸, Ahmed Şirbasi ve eski Mısır Müftüsü Abdullatif Hamza'ya göre anne sütü bankasından alınan sütle sürekli evlenme yasağı oluşmaz.¹⁰⁹ Mısır Fetva Kurulu¹¹⁰ ile Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi¹¹¹ süt bankalarından alınan sütle evlenme yasağının oluşmayacağı fetvasını yayınlamıştır. Bu görüşü savunan İslâm hukukçularının gerekçeleri şunlardır.

i. Süt anne ile evlenmeyi yasaklayan ayette kullanılan "rada" kelimesinin sözlük ve terim anlamları göğüsten süt emmeyi ifade etmektedir. Hz. Peygamber de hadiste çocuğun kadının göğsünden süt emmesi anlamındaki "rada" kelimesini kullanmıştır. Anne sütü bankalarından alınan sütün çocuğa verilmesi rada olarak kabul edilmez. Bu nedenle anne sütü bankalarından alınan sütle evlenme yasağı oluşmaz.¹¹²

Cumhurun görüşünün terk edilerek süt bankasının kurulabileceği eleştirisi haklı bir yaklaşım değildir. Çünkü cumhurun görüşü İslâm hukukunda hüccet kabul

edilmemiştir. İcmanın kaynaklığı ve gerçekleşme şartları ise ihtilafli bir konudur. Bu nedenle cumhurun ağza ve burna damlatılan sütle evlenme engelinin oluştuğu görüşü süt bankalarından alınan sütle de evlenme engelinin oluşacağına delil olmaz.¹¹³

ii. Ağza ve burna süt damlatılmasıyla evlenme engelinin oluşacağını savunan fakihler ibn Mes'ud'tan nakledilen "Rada ancak kemiği geliştiren ve eti oluşturan dır"¹¹⁴ hadisine dayanmaktadır. Süt akrabalığının illeti kemiğin ve etin oluşması şeklinde tespit edilirse kıyas yoluyla kan naklinin de evlenme yasağı oluşturduğuna hükmedilmelidir. Çünkü kan, süte göre kemik ve eti daha çabuk geliştirir. O halde "Sizi emziren süt anneleriniz ve süt kardeşleriniz size haram kılındı"¹¹⁵ ayetiyle süt annenin ve süt kardeşin haram olmasının asıl sebebi süt emzirenin anneliği olmalıdır. Bu da annelik şefkatini ortaya çıkaran emzirme fiiliyle gerçekleşir. Yoksa haramlığın sebebi sadece sütle beslenme değildir.¹¹⁶ Konuyla ilgili nasların zahiri anlamı ve hikmeti(annelik sevgi ve şefkati) dikkate alındığında emzirme ve annelik şefkatinin süt bankasıyla gerçekleşmediği görülmektedir.¹¹⁷

"Radâ' aklıktan dolaydır."¹¹⁸, hadisinde şâri süt akrabalığı emzirecek aklığın karşılanmasına dayandırmıştır. Diğerlerinin kabul ettiği gibi yeme, içme veya başka bir yolla beslenmeye bağlamamıştır.¹¹⁹

¹⁰⁷ Kardavî konuyla ilgili görüşleri değerlendirdikten sonra Zahirilere ve bir rivayete göre İmam Ahmed b. Hanbel'e nisbet edilen emzirmeden süt kardeşliğinin gerçekleşmeyeceği fikrini tercih etmiştir. el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.50; Karadağî-Muhamedî, Kazâyâ't-Tıbbiyye, s.467.

¹⁰⁸ Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî, C.II, S.I, s.285. Ayrıca İslam hukuku araştırmacılarından Muhammed İbrahim ebu Ceriban ve Abdulfettah Hattab beraber kaleme aldıkları makalelerinde Mustafa Zerkâ ile yaptıkları özel konuşmalarında anne sütü bankalarından alınan sütün evlenme yasağı oluşturmadığı fikrini savunduğunu ifade etmektedir. Bkz.Ceriban- Hattab, "Eseru'r-Radâ'î'l-Fıkhîyye ve'-Tıbbiyye", C.XXXV, S.II, s.405.

¹⁰⁹ Ceriban- Hattab, "Eseru'r-Radâ'î'l-Fıkhîyye ve'-Tıbbiyye", s.405.

¹¹⁰ el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısıriyye, VI,2177.

¹¹¹ Ghaly, "Milk Banks", s.5.

¹¹² Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.53; Gaddal, "Benku'l-Leben", s.8; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.14.

¹¹³ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", 257,258; Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde, II, 409; el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.87.

¹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 137.

¹¹⁵ Kur'ân, Nisa, 23.

¹¹⁶ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.257; Netşe, el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde, II, 410; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.54; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.14.

¹¹⁷ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.258.

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, 388; Müslim, Rada, 8; Ebu Davud, Nikah, 9; Nesai, Nikah, 51; İbn Mace, Nikah, 37.

¹¹⁹ Kardavî, "Bunuku'l-Halib", s.258; el-İncâb fî Dav'î'l-İslâm, s.87.

iii. Süt yoluyla evlenme engeli suture ve delaleti kati delille gerçekleşir. Şüphede süte bağı evlenme engeli oluşmaz. Anne sütü bankalarından alınan sütte annenin kim olduğu, süütün miktarı ve hangi çocukların süt aldığı konuları şüphelidir.¹²⁰

Yakin şek ile zail olmaz. Yakın bir delille sabit olan ibaha ancak kendisi gibi başka bir yakın bilgi ile ibaha olmaktan çıkar. Zannı galib yakın bilgi değildir.¹²¹ Bu nedenle geçmiş dönem İslâm hukukçularının bazıları sütler karıştığında kimin süt anne olduğu tespit edilemiyorsa süt akrabalığı gerçekleşmeyeceğini açık bir şekilde belirtmiştir.¹²²

iv. Geçmiş dönem İslâm hukukçuları evlenme engeli oluşturacak süütün şartlarını belirlemiştir. Hanefi hukukçulara göre yapısı ve şekli değiştiğinden ateşte pişirilen anne sütüyle evlenme yasağı oluşmaz. Bankalarda toplanan sütlere uygulanan pastörize işlemi süütün ateşte pişirilmesine kıyas edilerek anne sütü bankalarından alınan sütle evlenme yasağının oluşmadığı söylenebilir.¹²³

Süt bankasında toplanan sütler kurutularak sıvı halden katı hale dönüşür. Katı hale dönüştürülen süt, çocuğun beslenmesi için bir miktar suyla tekrar sıvı hale dönüştürülür. Ancak bunun yapılması için suyun miktarı süütün miktarından daha fazla olması gerekir. Su ile süt karıştırıldığında hüküm miktara göre belirlendiğinden su miktarı süttten fazla ise süt akrabalı-

ğı gerçekleşmez.¹²⁴

v. Süt anneliğın ilahi emir olduğuy dolayısıyla taabbudi emir kabul edilmesi gerektiğiy için hikmetlerine çok aldırmandan süt bankalarından alınan sütle de evlenme engeli oluşacağı fikri isabetli değildir. Öncelikle süttannenin haram olması taabbudi bir durum değildir. Çünkü süt anneliğiy İslâm'dan önce de Araplar arasında bilinen bir uygulama olup süt emziren kadın çocuğun annesi olarak kabul edilmiştir. Halime'nin Hz. Peygamberin süt anne olması da bunu ispatlamaktadır.¹²⁵

3. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Süte bağı sürekli evlenme yasağının oluşmasında emzirme fiiline itibar etmeyen cumhurun delillerinin daha kuvvetli olduğuy kanaatindeyiz.

Anne sütü bankalarından alınan sütle evlenme engelinin gerçekleşip gerçekleşmediğiy konusunda şunları söyleyebiliriz.

1. Anne sütü bankalarından alınan süttün evlenme engeli oluşturmadığı fikrinin rada'nın kelime anlamına dayandırılmasının doğru bir yaklaşım olmadığı ortadadır. Çünkü İslâm cahiliye döneminde kullanılan kelimelere yeni anlamlar yükleyerek literatür oluşturmuştur. Çoğuy zaman fikhî kavramların kelime anlamı terim anlamını kapsamamaktadır. Örneğın "salat" bu kavramlardan biridir. Kelime anlamıyla hüküm çıkarmak tercih edilirse dua etmekle de namazın eda edilebileceğiy sonucuna ulaşılır. Bu nedenle kavramların sadece kelime anlamıyla hüküm verme yerine nasların bütünlüğuy dikkate alınarak, peygamber ve sahabe dönemindeki uygulamalar değerlendirilmelidir.

2. Fıkıh literatüründe anne süttünün çocuğun boğazına akıtılmasına vecur/ الوجور burnuna akıtılması ise suut/ السعوط de-

¹²⁰ Netşey, el-Mesailü't-Tibbiyyeti'l-Müstecidde, II, 411; Keylânî, "Bunuku'l-Leben", s.54; Bağdani, Bunuku'l-Halib, s.14; Ceriban- Hattab, "Eseru'r-Radâ'i'l-Fikhiyye ve'-Tibbiyye", s.405.

¹²¹ el-İncâb fi Dav'i'l-İslâm, s.88.

¹²² Kardavi, "Bunuku'l-Leben", s.259; Karadağiy-Muhamedî, Kazâyât-Tibbiyye, s.468; el-İncâb fi Dav'i'l-İslâm, s.87.

¹²³ Ceriban- Hattab, "Eseru'r-Radâ'i'l-Fikhiyye ve'-Tibbiyye", s.405.

¹²⁴ el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısriyye, VI,2176.

¹²⁵ el-İncâb fi Dav'i'l-İslâm, s.87.

nir.¹²⁶ Gerek vecur gerekse suut annenin çocuğu emzirmemesi sebebiyle rada'dan ayrılır. İslâm hukukçularının çoğunluğu çocuğun ağzına ve burnuna damlatılan sütle veya kapta biriktirilen sütün çocuğa verilmesiyle evlenme yasağının gerçekleşeceği görüşündedir. Çünkü sütanne ve süt kardeşle evlenmeyi yasaklayan ayetteki mutlak ifadelerden ve "Radâ, eti oluşturan ve kemikleri geliştirendir."¹²⁷ "Radâ, bağırsakları açan sütle olur."¹²⁸, "Radâ' aklıktan dolaydır."¹²⁹, hadislerinden evlenme yasağının oluşmasında sütün çocuğun midesine ulaşmasının yeterli olduğu anlaşılmıştır.¹³⁰

3. İslâm hukukçularının anne sütü bankalarının kurulması ve buradan alınan sütün hukuki neticelerinde ihtilaf etmelerinin en önemli sebeplerinden biri de bu kurumlarda toplanan sütlerin karıştırılmasıdır. Bu problemin en kolay çözüm yolu sütlerin karıştırılmadan alıcılara ulaştırılmasıdır.

Anne sütleri karıştırıldığında ise her iki süt aynı cinsten olduğundan birinin

diğerine galip gelmeyeceği, az olan sütün fazla olan diğer sütün içinde yok olmayacağı ve süt miktarına bakılmaksızın kadınların hepsinin süt anne olacağı görüşü¹³¹ tercih edilerek daha ihtiyatlı davranılabilir. Nitekim Maliki fıkıhçılarından Salih Abdüssemi' el-Abi Ezheri aynı kadından ayrı ayrı emziren çocukların süt kardeş olduğu gibi sütleri karıştırılan kadınların sütüyle beslenen çocukların da süt kardeş olacaklarını ifade etmektedir.¹³² Çağdaş İslâm hukukçularından Hayrettin Karaman da anne sütü bankası konusu değerlendirirken "Bir bebek ayrı zamanlarda veya birbirini takiben birden fazla kadını emse bu kadınların hepsi bebeğin süt annesi olur. Buna göre sütleri karıştırılarak verilmiş kadınlar da verilen bebeğin süt annesi olurlar."¹³³ yorumuyla sütü karıştırılan kadınların tamamının süt anne olacağını savunmaktadır.

4. Süt bankalarından alınan sütün evlenme yasağı oluşturmayacağını savunan çağdaş İslâm hukukçularının en kuvvetli delili bazı klasik kaynaklarımızda yer alan şüphe halinde süte bağlı evlenme engelinin oluşmayacağı bilgisidir. Örneğin Mevsîlî kimin emzirdiği bilinmeyen kızla aynı köyün erkeklerinden birinin evliliğinin geçerli olacağını belirtmektedir. Bu görüşünü nikahta ibahanın esas olduğuna ve şüphe ile engellenemeyeceğine dayandırmaktadır.¹³⁴ Radanın varlığından veya adedinden şüphe edildiğinde evlenme engelinin gerçekleşmeyeceğini İbn Kudame de belirtmektedir.¹³⁵

Burada anne sütü bankalarında kimin anne olduğu konusundaki şüphe ile fıkıhçıların bahsettiği evlenme engeli oluşturmayan şüphenin aynı olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü günümüzde kan toplama

¹²⁶ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, el-Muğni, Daru Alemlî'l-Kütüb, Riyad, ts, XI, 313; Şirbini, Muğnil-muhtac, III, 545; Nevevî, el-Mecmu', XX, 90; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafê Desuki, Hâşiyetü'd-Desuki ala Şerhi'l-Kebir, Daru İhyai'l-kütübî'l-Arab, ts, II, 502; Ruaynî, Mevâhibü'l-celîl, V, 536; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Abdullah Zerkeşi, Şerhu'z-Zerkeşi ala Muhtasari'l-Hiraki fi'l-Fıkhi ala Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 1993, V, 588

¹²⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 137.

¹²⁸ Tirmizi, Rada, 5.

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, 388; Müslim, Rada, 8; Ebu Davud, Nikah, 9; Nesai, Nikah, 51; İbn Mace, Nikah, 37.

¹³⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas eş-Şâfiî, el-Ümm, Daru'l-Vefa, 2001, VI, 76; Serahsi, Mabsut, V, 135; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 313; Şirbini, Muğni'l-Muhtac, III, 545; Ruaynî, Mevâhibü'l-Celîl, V, 536; Desuki, Haşiye, II, 503; Merdavi, el-İnsaf, III, 336; Karafî, ez-Zahira, IV, 274; Salih Abdüssemi' el-Abi el-Ezherî, Cevâhirü'l-İklil Şerhu Muhtasari'l-Allameti'ş-Şeyh Halil, Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, I, 399; Mevsili, el-İhtiyar, 466; Maverdi, el-Havi'l-Kebir, XI, 372; Bilmen, Kamus, II,78.

¹³¹ Serahsi, Mabsut, V, 133-140; Merğînânî, el-Hidaye, I, 219; Maverdi, el-Havi'l-Kebir, XI, 3375.

¹³² Salih Abdüssemi' el-Abi Ezheri, Cevâhirü'l-İklil Şerhu Muhtasari'l-Allameti'ş-Şeyh Halil, Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, I,399.

¹³³ Karaman, Laik Düzendeki Dini Yaşamak, III, 122.

¹³⁴ Mevsili, el-İhtiyar, s.467.

¹³⁵ İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 312.

merkezlerinde olduğu gibi anne sütü bankalarında donörler sağlık kontrolünden geçirilmektedir. Dolayısıyla kuruma süt veren annelerin kimlikleri belirlenmektedir. Halbuki söz konusu eserlerde bahsedilen şüphede annenin kimliğinin tespit edilmesi mümkün değildir.

5. Anne sütü bankalarında toplanan sütün ne kadarının evlenme engeli oluşturduğunun tespiti de incelenmesi gereken önemli konulardandır.

Hz. Ali, İbn Abbas, İbn Mes'ud, İbn Ömer, Evzâî, Sevri ve Ebû Leys ile Hanefi ve Malikilere¹³⁶ ile bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'e¹³⁷ göre sütün çoğu gibi azı da evlenme engeli oluşturur. Bu görüşe göre az da olsa anne sütü bankalarından alınan her sülle evlenme engeli gerçekleşir.

Sahabeden İbn Zübeyr ve Hz. Aişe, Tabiinden Said b. el-Müseyyeb, Tavus ile Şafii fukahası ve bir rivayet göre Ahmed b. Hanbel'e¹³⁸ göre süte bağlı evlenme yasağı ayrı ayrı en az beş defa süt emmeyle gerçekleşir. Ancak sütün sağılma sayısına mı yoksa çocuk tarafından emilme sayısına mı itibar edileceği konusunda ihtilaf edilmiştir.

Hanbelilere göre kapta biriktirilen sütün çocuk tarafında içme sayısına itibar edilir. Sütün kapta biriktirilme zamanı/sayısına itibar edilmez. Buna göre kabta bir defada biriktirilen ancak beş ayrı zamanda içilen sülle evlenme yasağı gerçekleşir. Fakat kapta beş ayrı zamanda biriktirilen ancak çocuk tarafından bir defada içilen sülle evlenme engeli gerçekleşmez.

Çünkü örfte içme bu şekilde ifade edilir.¹³⁹ Buna göre anne sütü bankasından alınan sütün en az beş defa da içilmesiyle evlenme engeli oluşur.

Bazı Şafilere göre evlenme yasağının oluşması için sütün kapta beş ayrı vaktte toplanması ve çocuk tarafından beş ayrı zamanda içilmesi gerekir. Anneden bir defada alınan fakat çocuk tarafından beş defada içilen süt ile anneden beş defada alınan fakat çocuk tarafından bir defada içilen süt evlenme yasağı oluşturmaz.¹⁴⁰

Anne sütünün çoğuyla evlenme yasağı gerçekleştiği gibi azıyla da gerçekleşeceği görüşünün daha ihtiyatlı olduğu kanaatindeyiz.

III. SONUÇ

Süt anneliğinin ihtiyacı karşılaması ve bu kurumlardan alınan sütlerin haram evliliklere vesile olacağı düşüncesi İslâm ülkelerinde süt bankası kurulmasını engelleyen en önemli faktörlerdendir.

Mübah alanın daraltılması ve yasaklanan evliliklerin yapılma riskini artırması sebebiyle anne sütü bankalarının herkesin kolaylıkla süt alabileceği kurumlar şeklinde yaygınlaştırılması sakıncalıdır. Ancak haram evlilik yapılmasını engelleyecek şekilde süt annenin ve çocuğun tespit edildiği yüksek güvenlikli süt akrabalığı kayıt sistemi geliştirilmesi şartıyla zaruret ve ihtiyaç halinde özellikle prematüre çocuklar için anne sütü bankaları kurulabilir.

Ayet ve hadislerdeki genel ifadelerden anne sütü bankalarından alınan sülle sürekli evlenme yasağının gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akın, Yasemin- Vitrinel, Ayça (2000),

¹³⁶ Serahsi, el-Mebcut, V, 134; Aynî, el-Binâye, IV, 807; Desuki, Haşiye, II, 502; Ruaynî, Mevâhibu'l-Celîl, V, 535; Maverdi, el-Havi'l-Kebir, XI, 361; Bilmen, Kamus, II,79.

¹³⁷ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, III, 1309; Aynî, el-Binâye, IV, 805; Zerkeşi, Şerhu'z-Zerkeşi, V,584.

¹³⁸ Şafii, el-Ümm, VI, 76; İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 310; Şirbini, Muğni'l-Muhtac, III, 546; Nevevî, el-Mecmu', XX, 81; Merdavi, el-İnsaf, III, 334; Maverdi, el-Havi'l-Kebir, XI, 361; Bilmen, Kamus, II,79,80.

¹³⁹ İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 314; Merdavi, el-İnsaf, III, 335.

¹⁴⁰ İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 314; Karafî, ez-Zahira, IV,274.

- “Prematüre Bebeklerin Beslenmesi” , Kartal Eğitim Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi, Cilt:IX, Sayı:III, ss.941-945.
- Akova, Sevgi (2012), “Anne Sütü Alan Bebeklerin 0-36 Ay Arası Büyüme ve Gelişmelerinin Değerlendirilmesi”, Dicle Tıp Dergisi, Cilt:XXXIX, Sayı:IV, ss. 542-546.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa Hanefi, el-Binaye fî Şerhi'l-Hidaye, Daru'l-Fikr.
- Bağdânî, Muhammed Nu'man Muhamed Ali (2009), Bunûku'l-Halîb, Camiatu'l-Eyman.
- Bâr, Muhammed Ali, “Bunûku'l-Halîb” , Mecelletü Mecmai'l-Fıkhî'l-İslâmî, Cilt:II, Sayı:I, ss.261-274.
- Balmer, S E – Wharton, B A (1992), “Human Milk Banking at Sorrento Maternity - Hospital, Birmingham”, Archives of Disease in Childhood, Sayı:LXVII, ss.556-559.
- Berk, Erhan (2010), “Anne Sütü ile Yetersiz Beslenen Yenidoğanlarda Hipernatremik Dehidratasyon”, Erciyes Tıp Dergisi, Cilt:XXXII, Sayı:I, ss.5-8.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1968), Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhîyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- Ceriban, Muhammed İbrahim – Hattab, Abdulfettah (2008), “Eseru'r-Radâ'i'l-Fıkhîyye ve'l-Tıbbiyye”, Ulumu's-Şerîa ve'l-Kânun, Cilt:XXXV, Sayı:II, ss.396-412.
- Cündî, Ahmed Recai (1983), el-İslâm ve'l-Müşkilatü't-Tıbbiyyeti'l-Muasıra Evvelen: el-İncâbe fi Dav'î'l-İslâm, Manzumetü'l-İslamiyye li'l-Ulumi't-Tıbbiyye, Kuveyt.
- Çelik, Nermin Yokmaç – Çelik, Safa (2014), “Milk Banking in Turkey”, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, Cilt:XXII, Sayı:I, ss.33-37.
- Demirtaş, Başak (2011), “Türkiye’de Anne Sütü Bankaları Olmalı Mı?”, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, Cilt:XIV, Sayı:I, ss.73-77
- Desuki, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, Hâşiyetü'd-Desuki ala Şerhi'l-Kebir, Daru İhyai'l-Kütübî'l-Arab.
- Döndüren, Hamdi (2006), Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul.
- el-Fetâvâ'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısriyye (1998), Kahire.
- el-İslâm ve'l-Müşkilatü't-Tıbbiyyeti'l-Muasıra Evvelen el-İncâb fi Dav'î'l-İslâm, Munazzametü'l-İslamiyye li'l-Ulumi't-Tıbbiyye (1983), Kuveyt.
- Ezherî, Salih Abdüssemi' el-Abi, Cevâhirü'l-İklil Şerhu Muhtasari'l-Allameti's-Şeyh Halil, Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut.
- Gaddal, Ali Muhammed (2011), “Benku'l-Leben ve Eseruhu fi't-Tahrim”, Mecelletü'l-Ulûm ve'l-Buhusu'l-İslâmiyye, Sayı:II, ss.1-13.
- Ghaly, Mohammed (2010), “Milk Banks Through The Lens of Muslim Scholars: One Text in Two Contexts”, Bioethics, ss.1-11.
- Hacahca, Caber İsmail (2013), “Bunuku'l-Halib fi Davi'l-Fıkhî'l-İslâm”, Mecelletü'l-Ürdüniyye fi't-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Cilt:IX, Sayı:IV, ss.163-178.
- Hathut, Mahir (1983), “Bunuku'l-Halibi'l-Beşeriyyi'l-Muhtalit”, el-İslâm ve'l-Müşkilatü't-Tıbbiyyeti'l-Muasıra Evvelen: el-İncâb fi Dav'î'l-İslâm, Munazzametü'l-İslamiyye li'l-Ulumi't-Tıbbiyye, Kuveyt, ss.35-38.
- ibn Hanbel, Ahmed (1995), Müsned, Daru'l-Hadis, Kahire.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Zahiri, el-Muhalla, İdaretü'l-Tibaati'l-Müniriyye.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, el-Muğni, Daru Alemlî'l-Kütüb, Riyad.

- Jones, Frances (2003), "History of North American Donor Milk Banking", *J Hum Lact, Cilt:XIX, Sayı:III, ss.313-318.*
- Karadağı, Ali Muhyiddin - Muhammedi, Ali Yusuf (2006), *Fıkhü'l-Kazâyât-Tıbbiyyeti'l-Muasıra : Dirase Fıkhiyye Tıbbiyye Mukarene, Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut.*
- Karafi, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. İdris b. Abdürrahim (1994), *ez-Zahîra, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî.*
- Kardavî, Yusuf, "Bunuku'l-Halîb", *Mecelletü Mecmail Fıkhî'l-İslâmî, Cilt:II, Sayı:II, ss.256-260.*
- Karaman, Hayrettin (2012), *Laik Düzenle Dini Yaşamak, İz Yayıncılık, İstanbul.*
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî (1984), *Bedâiu's-sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi', Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut.*
- Kenan, Ahmed Muhammed (2000), *el-Mevsuatü't-Tıbbiyyetü'l-Fıkhiyye Mevsua Câmia li'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye fî's-Sihha ve'l-Maraz ve'l-Mümaresati't-Tıbbiyye, Dâru'n-Nefâis, Beyrut.*
- Keylânî, Cemal Zeyd (2012), "el-Mevkifu's-Şeri min Fikreti Bunuku'l-Leben", *Camia, Sayı:XI, ss.46-104.*
- Kim JH-Unger S (2010), "Human Milk Banking", *Paediatr Child Health, Cilt:XV, Sayı:IX, ss.595-598.*
- Maverdi, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (1994), *el-Havi'l-kebir hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzeni, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.*
- Merhaba, İsmail (1429), *el-Bunûku't-Tıbbiyyetü'l-Beşeriyye ve Ahkâmuhe'l-Fıkhiyye, Dâru İbni'l-Cevziyye, Riyad.*
- Merdavi, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed (1957), *el-İnsaf fî ma'rifeti'r-racih mine'l-hilaf ala mezhebi'l-İmami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel, yy.*
- Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebû Bekr, *el-Hidaye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut.*
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li Ta'lilil-Muhtâr, Pamuk Yayınları, İstanbul.*
- Miracle, Donna J ve Diğerleri (2011), "Contemporary Ethical Issues in Human Milk-Banking in the United States", *Pediatrics, Cilt:CXXVIII, Sayı:VI, ss.1-6.*
- Netşe, Muhammed b. Abdülcevad Hicazi (2001), *el-Mesailü't-Tıbbiyyeti'l-Müstecidde fi Dav'i's-Şeriatil-İslamiyye, Dâru'l-Hikme, London.*
- Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri, *Kitabu'l-mecmu' şerhi'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde.*
- Ramli, Noraide ve Diğerleri (2010), "Human Milk Banks-The Benefit and Issue in İslamic Setting", *Eastern Journal of Medicine, Sayı:XV, ss.163-167.*
- Ruayni, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Mevahibü'l-celil li-şerhi muhtasari Halil, Daru'l-Alemi'l-Kütüb.*
- Samur, Gülhan (2008), *Anne Sütü, Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara.*
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût, Dâru'l-Mağrife, Beyrut.*
- Selimoğlu, M. Ayşe (2010), "Anne Sütü ile Beslenmenin İleri Yaşama Etkileri", *Türk Pediatri Arşivi Dergisi Cilt:XLV, Sayı:IV, ss.309-314.*
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas (2001), *el-Ümm, Darul-Vefa.*
- Şirbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şâfiî (1997), *Muğni'l-*

muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-
Minhâc, Daru'l-Mağrife, Beyrut.
Zerkeşi, Ebû Abdullah Şemseddin Mu-
hammed b. Abdullah (1993), Şer-

hu'z-Zerkeşi ala Muhtasari'l-Hıraki
fi'l-Fıkhi ala Mezhebi İmam Ahmed
b. Hanbel, Mektebetü'l-Ubeykan,
Riyad